

3. US DE LES VOCALS

3.1. INTRODUCCIÓ

En general se dona una correspondència exacta, a nivell del valencià estàndart, entre l'ortografia i la pronunciació de les vocals. No obstant, especialment en el vocalisme àton, poden donar-se algunes variacions segons dialectes i parlants, que convé descriure.

En quant al vocalisme tònic, és sabut que el valencià presenta set sons vocàlics, dos dels quals (la *e* i la *o* obertes, que fonèticament se transcriuen, respectivament, [ɛ] i [ɔ]) a soles compareixen, en valencià general i estàndart, en posició tònica; a excepció de les paraules *dèssset* i *dèneu* en les quals la *e* oberta també apareix en posició àtona: [désɛt, déɲeu].

L'obertura de les vocals en valencià es deu, en la majoria dels casos i com a llengua neollatina que és, a la cantitat de les vocals llatines i a uns altres motius etimològics, però també depén moltes voltes del context fonètic o dels sons veïns.

La *e* i la *o* obertes, que en general són correctament pronunciades pels valencià parlants materns, poden presentar problemes per a valencià parlants no materns, a causa de l'influència de llengües veïnes com el castellà (que no té eixos dos sons) i el català, que fa un us diferent d'estes vocals. En este sentit, la perfecta realització fonètica i diferenciació entre vocals obertes i tancades és fonamental en la llengua estàndart oral, tenint en conte que tan incorrecte és pronunciar-les totes tancades com, per ultracorrecció, tendir a fer-les totes obertes.

En este propòsit, donem en els següents apartats unes regles fonamentals de pronunciació.⁷⁷

⁷⁷ En cas de dubte, pot consultar-se l'obertura de les vocals de qualsevol paraula en el Diccionari Bilingüe de la RACV (<http://diccionari.llenguavalenciana.com/bilingue>). En este diccionari, les paraules que tenen una *e* o una *o* obertes van marcades en un asterisc (*) al costat: *mel**, *roda**.

Sobre les indicacions d'este capítol, s'han de fer tres advertències:

a) Indiquem l'orige o etimologia llatina de les paraules de la següent manera: *lève*>*lleu* o *prětĭu*>*preu*, és dir, que la forma llatina *lève* evolucionà en valencià a *lleu*, o la forma llatina *prětĭu* evolucionà a *preu*.

b) La tendència entre les persones més conscienciades o preocupades per la llengua és, davant d'un dubte o vacilació a l'hora de pronunciar una vocal oberta o tancada, obrir la vocal per ultracorrecció; este fet se deu, en molts casos, a un orige castellarparlant d'estes persones. També es sol interpretar que els neologismes, tecnicismes o cultismes s'han d'adaptar al valencià obrint les vocals *e* i *o* tòniques que aquells contenen, en un intent de fer-los "més valencians", quan en realitat han de seguir i generalment segueixen les mateixes regles que les paraules patrimonials.

c) Se detecta una tendència a obrir la *e* i la *o* tòniques de les paraules esdrúixoles; tendència que s'accentua quan se tracta de tecnicismes, cultismes o neologismes (**plètora*, *rèmora*, *ègloga*, *pècora*, *dèspota*, *època*, *dècada*, *pròstata*, *apòstata*, *holòmetro*, *acròbata*, *autòmata*, *ludòpata*, *cardiòpata*,

3.2. REGLES DE LA E OBERTA I TANCADA

3.2.1. E tònica oberta.

Segons l'etimologia la *e* tònica oberta prové:

- i) D'una Ę breu llatina: *labĕllum*>*label*, *tĕrra*>*terra*>, *sĕpte*> *sèt*.
- ii) D'una I llatina que s'obri en *e* en desaparéixer els sons posteriors a l'accent: *viride*>*vert*, *virgine*> *verge*.
- iii) D'una E que s'obri en entrar en contacte en una *u* procedent de la vocalisació d'una consonant llatina *-d-*, *-c-*, *-ty-*, formant el diftong decreixent *eu* i sent la Ę breu en llatí vulgar: *pĕde*>*peu*, *sĕde*>*sèu*, *dĕce*>*dèu*, *prĕtĭu*>*preu*.

Excepte: *credere*>*creure*, *cruce*>*creu*.

- iv) Els numerals *dèssset* i *dèneu* conserven en valencià la doble tonicitat etimològica i mantenen obertes les vocals de les primeres i les segones sílabes.

Segons el context fonètic trobem una *e* oberta:

- a) Quan la *e* és tònica i va seguida d'una *i* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia llatina i encara que la sílaba següent escomence per *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *tesis*, *tenis*, *ciència*, *gremi*, *elèctric*, *tècnic*, *valència* (química), *Suècia*, *èxit*, *geni*, *asèptic*, *premi*, *previ*, *epidèrmic*, *endèmic*, *comèdia*, *dèficit*, *cèntric*, *fermi*, *alèrgia*, *dèbil*, *apèndix*, *molèstia* (pero *molest* en *e* tancada), *centèsim*, *octogèsim*, *octaèdric*...

Excepte: *iglésia*, *sénia*, *Dénia*, *sépia*, *séquia*, *ténia*, *València*, *série*, *béstia*, *Xèrica*, *sério*. El diftong *-ei-* es manté tancat: *lleï*, *rei*, *virrei*, *pleit*...

- b) Quan la *e* és tònica i va seguida d'una *u* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia i encara que la sílaba següent escomence per *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *crèdul*, *èmul*, *dècuple*, *rècua*, *mèdula*, *perpetu*, *pèrdua*, *cèdula*, *cèlula*, *espècul*, *tènue*, *ingenu*, *Hèrcules*.

- c) Quan la *e* és tònica i va seguida de *r* més consonant que no siga labial *m*, *b*, *p*: *cert*, *divers*, *dispersa*, *merla*, *hivern*, *infern*, *eterna*, *fratern*, *patern*, *percha*, *alergen*, *perdre*, *perc* (1ª persona singular present indicatiu verb *perdre*), *convers*, *vers*, *cerç*, *vèrtola*, *vèrtebra*, *Albert*, *Berto* (hipocòric d'Albert), *Adalbert*, *Robert*...

- d) Quan la *e* és tònica i va davant de *rr*: *guerra*, *serra*, *Anglaterra*, *ferro*, *verro*, *gerra*.

quilòmetro, cleptòmana... quan en valencià són tancades). El parlant natiu no sol dubtar davant de formes patrimonials, pero pot fer-ho en usar estos neologismes o cultismes.

- e) Quan la *e* és tònica i va davant de *l*: *mel, pèl, tel, tela, mustela, cel, gèl* (aigua gelada), *vela, empelt, canela, anhel, Elig, archipèlec, elm, fidel, cruel*. També és oberta en els noms propis, encara que per castellanisació la tendència és tancar-la en molts casos: *Manuel, Samuel, Nelo, Manuela, Nela, Estela, Petronela, Pamela, Marcel, Miquel, Quelo, Rafel, Felo, Isabel, Carmel, Raquel, Abel, Daniel, Ezequiel, Gabriel, Imelda, Gisela, Griselda, Ismael, Joel, Marcel, Penèlope, Telm, Zoel, Adelf...*

Excepte: *armela* (i les seues variacions dialectals), *el* o *ele* (lletra), *hotel, coronel, babel, Utiel, célebre, feltre, gel* (sabó), *belga, selva*, i poques més.

- f) Quan la *e* és tònica i va seguida dels grups consonàntics *-ct-*, *-cd-*, *-pt-*: *objecte, perfecte, correcta, insecte, recte, secta, anècdota, sinècdoque, excepte, inepte, inepta, precepte, recepta, adepte, concepte, provecte, Hèctor, èctasis...*
- g) Quan la *e* és tònica i va seguida de *x* [ks]: *èxtasis, nexa, text, pretext, sext, context, èxodo, inconex...*
- h) En la terminació formada per *e* tònica més el grup consonàntic *-ndr-* en adjectius i substantius: *tendre, tendra, allitendre, gendre, cendra, divendres, escolopendra, rododendre*.

Excepte els verps de la tercera conjugació: *vendre, ofendre, defendre, prendre, deprendre, entendre, atendre, comprendre...* a on la *e* tònica és tancada.

3.2.2. E tònica tancada

D'acort en l'orige etimològic, la *e* tònica tancada pot provindre:

- i) D'una *Ē* llarga i *Ī* breu del llatí vulgar: *Domīnicu>Doménec*.
- ii) De la fusió del diftong llatí *AI*, a on la *e* és el terme mig entre les dos vocals que el formen: *magis>mais>més, magistru>maistru>mestre, habeo>haio>he*. Este diftong també es pot formar per metàtesis: *mortariu>mortairu>mortair>morter, operariu>operairu>obrir>obrer*.
- iii) De l'unió de la *e* en la *u* formant el diftong *eu*, quan la *u* procedix d'una labial llatina: *grave>greu, nive>neu, lève>lleu*.
- iv) Per transformació d'una *A, I, O* en sílaba tònica seguida de palatal: *fascia>feix, apicūla>abella, cognoscĕre>conéixer*.

Segons el context fonètic trobem una *e* tònica tancada:

- a) Davant d'una consonant labial *m, p, b, f, v*: *rem, fem, llémena, membre, émbol, émfasis, temps, Salem, Jerusalem, Benimuslem, polistémon, cep, época, gepa, pebre, trisépal, febra, ceba, teléfon, radioteléfon, sinalefa, senefa, befa, chefla* (ferramenta), *acéfal, bicéfal, ef* o *efe, éfeta, canéfora, éfor, chef, Nicéfor,*

Assuévar, Esteve, Parasceves, asséver, frévol, agrévol, benévol, malévol, rémora...

Excepte: *Josep, Pep* (pero no *Pepa*), *eixemple, chèfla* (dialectalment *galta*), que són obertes.

- b) Davant d'una consonant dental *t, d*: *estret, pedra, fret, pétal, seda, net, lletra, setze, tretze, dieta, set, pétreu, Alginet, ret, caletre, edro, plétora, diedre, quiet, poeta, método, Dédal...*

Excepte: *sèt* (numeral, a on la *e* és oberta per etimologia, del llatí *sēpte*).

- c) Davant d'una consonant palatal o postalveolar (*y, ll, ny, x, ch, g/j [dʒ]*): *feix, peix, Aleix, créixer, conéixer, paréixer, mareig, lleig, fege, mege, enveja, correja, llenya, senya, penya, orella, paella, clavell, cabell, flecha, mecha, epopeya, Pompeya...*

- d) Davant d'una consonant velar *c [k], g [g]*: *sec, plec, pleca, biblioteca, teca, hipoteca, suec, dimecres, egua, cego, negre, telégraf, radiotelégraf, pécora, égloga, década, Sueca...*

- e) Davant de *r* seguida de labial *m, b, p, v, f*: *ferm, erm, herba, terme, serp, acerp, conserva, serf, esperma, asperm, eritroperm, hematerm, monosperm, estaferm, diatérman, intérpret, térbol, trébol, cervo, hipérbole...*

- f) Davant de *r* seguida de velar: *alberc, verga, cércol...*

Excepte: *pèrgola* i la 1^a, 2^a i 3ª persona singular del present d'indicatiu del verb *perdre*: *perga, pergues*, que presenten *e* oberta, pero no en la conjugació dels altres verbs que acaben en *-ergar* com: *albergar, postergar, envergar, desenvergar...* que presenten *e* tancada.

- g) Davant de *-r* final: *darrer, acer, picher, llumener, mer, ferrer, carrer...*

- h) Davant de *r* quan esta pertany a la sílaba següent i quan no du la *e* una altra consonant darrere, sent final de sílaba: *cera* (ce-ra), *pera* (pe-ra), *héroe, férreu, aéreu, etéreu...*

Excepte: *zero, clero*, en les que la *e* és oberta.

- i) Davant *s, ss, ç, c*: *res, pes, pressa, pèsol, peça, peces, entés, promés, anglés, francés, es o esse, avespa, marquesa, princesa, festa, ginesta, cresta, fresc, molest, este, oest, est, sesta, gesta, gest, anapest, manifest, indigest, protesta, funest, Ernest, agrest, modest, honest, déspota, éster...*

Excepte: *pesta<pěste, vesta<věste, tempesta<tempěstas, testa<těsta, veça*, que per etimologia, per provindre d'una *ě* breu llatina, són obertes. Les restants, a pesar de la gran tendència vulgar a obrir la *e* tònica, són tancades.

- j) Davant de *n*: *cadena, véncer, depén, comprén, sent, cent, penja, pena, dent, ventre, dumenge, tenda, llengua, higiene, péntol, heterogéneu, gènesis, paréntesis, gent, propens, defensa, ofensa, castrense, forense, sense...*

Excepte: *Vicent, Cento* (hipocorístic de *Vicent*), *Vicenta* i *gènero*, que per etimologia, per provindre d'una *ĕ* breu llatina, són obertes.

- k) En la terminació formada per *e* tònica més el grup consonàntic -*ndr*- dels verps de la tercera conjugació: *vendre, ofendre, entendre, dependre, atendre, defendre, comprendre...* (pero no en els adjectius i substantius: *gendre, tendre, tendra, cendra, divendres, escolopendra...* que són en *e* oberta).

- l) En les paraules acabades en -*enç, -ença*: *Llorenç, Llorença, llenç, tinença, creença, llença, pertinença, coneixença, creixença, naixença, renaixença...* i les formes verbals *convenç, venç, convença, vença*.

- m) En hiat: *bellea, pobrea, riquea, Altea, bellees, riquees...*

- n) En posició final de paraula tota *e* tònica final és tancada en valencià: *ple, be, fe, té, cafè, alé, canapé, Salomé, puré, també, eixiré, parlaré, conegué, digué, conté, vindré, vosté, qué, perquè, consumé...*

Excepte: *qüè, Novelè*.

- o) També és sempre tancada la *e* tònica en posició final seguida de -*s*: *aragonés, canapés, congrés, adés, consumés, anglés, encés, purés, interés, marqués, obés, progrés, excés...*

- p) També és tancada formant diftonc en una *u* (*eu*) procedent d'una labial llatina *neula*<*nĕbŭla*, *breu*<*brĕvis*, *beure*> *bĭbĕre*, *deure*<*debere*, *deute*<*dĕbĭtu*... o en uns altres casos com *deu* (deïtat), *solideu, feu* (feudal), *veu, creu, meu, teu, seu* (possessiu), *euro, neu...*

Excepte *peu, sèu* (lloc social), *dèu* (10), *preu*, que són obertes i procedixen de la vocalisació d'una consonant llatina -*d*-, -*c*-, -*ty*-, i vocables no patrimonials com *trineu, troqueu, trofeu*.

- q) També és tancada la *e* del diftonc *eu* dels noms propis patrimonials usuals *Andreu, Tomeu* (reducció de *Bertomeu*), *Bernabeu* (de *Bernabé* influït per *Bertomeu*), *Mateu, Timoteu, Tadeu, Pompeu, Bertomeu* i *Romeu* (encara que estos tres últims presenten vacilació). Els noms propis d'introducció tardana i els poc usuals com *Eliseu, Perseu, Proteu, Basileu, Ireneu, Macabeu, Nereu, Tolomeu, Zaqueu...* tenen la *e* tònica oberta.

- r) És tancada la *e* del diftonc *eu* de totes les formes verbals: *feu, desfeu, veu, canteu, excloeu, creus...*

3.3. REGLES DE LA O OBERTA I TANCADA.

3.3.1. O tònica oberta

Segons l'etimologia la *o* oberta prové:

- i) D'una O breu llatina: *rōta*>*roda*, *rōsa*>*rosa*, *cōr*>*cor*, *pōpŭlus*>*poble*, *sōcru*>*sogre*, *lōcu*>*lloc*, *prōpe*>*prop*, *nōmīne*>*nom*, *pōrcu*>*porc*...
- ii) D'una reducció del diftonc llatí AU: *paucu*>*poc*, *causa*>*cosa*, *auru*>*or*, *paupĕre*>*pobre*, *gaudĭum*>*goig*, *thesauru*>*tesor*.
- iii) Del contacte d'una *o* tònica en una *u*, formant el diftonc decreixent *ou*, quan la *u* ve de la vocalisació d'una consonant o grup consonàntic llatí: *movere*>*moure*, *novem*>*nou*, *ovus*>*ou*, *bove*>*bou*, *cocere*>*còure* (cuinar).
- iv) D'una O llatina que s'obri per compensació en desaparèixer sons posteriors a l'accent: *solutus*>*solt*.

Segons el context fonètic trobem una *o* tònica oberta

- a) Quan la *o* tònica va seguida d'una *i* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia llatina, i encara que vaja seguida de labial *b*, *p*, *m*: *oli*, *dimoni*, *Antoni*, *obvi*, *òbit*, *òbila*, *còpia*, *història*, *oci*, *òptim*, *llògic*, *glòria*, *còmic*, *còdic*, *prosòdia*, *odi*, *fòbia*, *aerofòbia*, *agorafòbia*, *octodòntit*...

Excepte: *nóvio*, *nóvia*.

- b) Quan la *o* tònica va seguida d'una *u* o un diftonc *eu* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia i encara que vaja seguida de labial *b*, *p*, *m*: *lòbul*, *mòdul*, *glòbul*, *Aristòbul*, *monòcul*, *còpula*, *còmput*, *cònjuge*, *incòlume*, *idòneu*, *corpòreu*, *incorpòreu*, *arbòreu*, *estentòreu*, *cotiledòneu*, *erròneu*, *petròneu*.

Pero no en derivats com *idónea*, *idónees*, *corpórea*, *corpórees*, *arbórea*, *arbórees*... puix ací la *o* tònica no va seguida ni de *u* ni d'un diftonc *eu*.

- c) En el diftonc decreixent *ou* la *o* és oberta, en molts casos en independència de l'etimologia llatina: *bou*, *nou*, *renou*, *espermatozou*, *protozou*, *prou*, *moure* (i derivats, aixina com en tota la conjugació: *mòc*, *mous*, *moga*), *incloure*, *còure* (cuinar), *commoure*, *ploure*, *promoure*, *ròure* (rosegat), *somoure*, *mou*, *inclous*, *cou*, *commouen*, *plou*, *sòu* (jornal)...

Excepte: *sou* (verb *ser*) i *pou*, *jou*, *roure* (arbre), *coure* (metal) en les que, a pesar de la vacilació que es detecta des de l'època clàssica, l'obertura no és general en valencià i són tancades per etimologia (*puteu*, *iugu*, *robore*, *cupru*).

- d) Quan la *o* tònica va seguida d'una consonant no labial *b*, *p*, *m*: *taronja*, *teòlec*, *odontoide*, *hipòdrom*, *agrònom*, *horòscop*, *teòsof*, *homòton*, *Benimodo*, *moda*, *bor*, *clor*, *flor*, *sol*, *aeròfon*, *micròfon*, *aeròfop*, *Monòver*, *Moncofa*, *fisòfor*, *oda*, *odre*, *esòfec*, *antropòfec*, *dolmen*, *amorf*, *Benijòfar*, *gallofa*, *estrofa*, *carchofa*, *Cristòfol*,

Tòfol (hipocorístic de *Cristòfol*), *Tono*, *idiòtrof*, *alogen*, *alucinògena*, *gònada*, *solfa*, *atmòsfera*, *monòton*, *tòtem*, *pròcer*, *apòstol*, *pròrroga*, *orfe*, *moro*, *pròsper*, *Carlota*, *Crisòstom*, *Diògenes*, *Hermione*, *Isolda*, *Nofre*, *Onofre*, *Ot*, *Rodolf*, *Òscar*...

S'exceptuen els casos citats en el punt 3.3.2, apartat b. També són excepcions *próstata*, *mónada*, *apóstata*, *demora*, *coca*, *cóncau*, *còncava*, *Córdova*, *bicóncau*, *cónclau*, *ona*, *mona*, *gòndola*, *pólvora*, *gorga*, *pandorga*, *abrótan*, *hipopótam*, *bota*, *sota*, *soda*, *coda*... i les terminacions cultes *-ócrata*, *-ólatra*, *-ógraf*, *-ófan*, *-ófac* (esta darrera terminació culta sol prendre la forma *-òfec* en valencià, seguint la tendència patrimonial marcada per paraules com, *nàufrec*, *archipèlec*...)

- e) Quan la *o* tònica va seguida dels grups consonàntics *-ct-*, *-pt-*: *docte*, *docta*, *autòcton*, *còctel*, *òctuple*, *heteròpter*, *helicòpter*, *himenòpter*, *dioptra*, *coleòpter*...
- f) En les terminacions o sufixos *-ol*, *-ola*, *-ot*, *-ota*: *Puçol*, *juliol*, *dol*, *espanyol*, *ababol*, *bunyol*, *cresol*, *fesol*, *sequiol*, *consol*, *andola*, *aureola*, *camisola*, *escola*, *corriola*, *fillola*, *Riola*, *Carola*, *Ermengol*, *Fabiola*, *Ferriol*, *Oriol*, *trot*, *pilot*, *got*, *pot*, *lot*, *bòt* (embarcació, reclam), *vot*, *dot*, *garrot*, *boicot*, *grandot*, *ninot*, *cabota*, *carota*, *bellota*, *pigota*, *granota*...

Pero és tancada la *o* en: *gola*, *farigola*, *hola*, *bola*, *carambola*, *chabola*, *brot*, *rebrot*, *cola* (per a apegar) i el seu derivat *encolar*: *yo encole*, *ell encola* (no en la conjugació del verb *colar*, en el qual la *o* és oberta: *ell còla*, *tu còles*), aixina com en els casos que són *o* tancada per etimologia: *bot* (recipient)<*bütte*, *bot* (de *botar*)<*büttare*, *tot*<*tōtum*, *rot*<*rūptu*, *bota*<*bütte*, *nebot*<*nepōte*.

- g) Quan la *o* tònica va seguida de velar *-c*, *-g*: *oca*, *ocre*, *mediocre*, *aladroc*, *albercoc*, *barroc*, *lloc*, *bloc*, *fòc* (flama), *floc*, *sòc* (calcer), *mòc* (verb *moure*) *toc*, *retoc*, *xaloc*, *groc*, *grogga*, *ogre*, *octògon*, *retrògrada*, *poc*, *renoc*, *broc*, *choc*, *bajoca*, *joca*, *tapioca*, *roca*, *lloca*, *còca* (nau), *coc* (carbó), *carioca*, *broca*, *Sòcrates*, *inocu*, *demagog*, *pedagoga*, *joc*, *heteròcrom*, *heteròcron*, *Roc*, *misògam*, *monògam*, *ornitògal*...

Excepte: *soc* (verb *ser*) *moc*, *blesmoc*, *boca*, *moca* (café), *moca* (medusa), *torcaboca*, *toca* (peça de roba), *foca*, *coca* (menjar), *foc* (de llum), *Diocles*, *coco*, *baroco*, en les quals la *o* és tancada.

- h) Quan la *o* tònica va seguida de *-rt*, és oberta en paraules com *acort*, *nort*, *recort*, *sòrt* (fortuna), *deport*, *absort*, *cort*, *fort*, *hort*, *mort*, *port*, *tòrt* (no recte) i derivats: *acorda*, *recorda*... pero tancada en unes atres, com *bort*, *gort*, *sort* (que no sent), *tort* (pardal) i derivats: *borda*, *sorda*...

Açò ocorre perquè la *o* és oberta quan procedix d'una *ō* breu llatina, *mōrte*>*mort*; este context fonètic és tan freqüent que s'ha convertit en tendència per lo que els estrangerismes s'adapten o pronuncien en *o* oberta com *Ford* (llinaje), *lord*

(senyor)... i algunes paraules que per etimologia són en *o* tancada passen a ser generalment obertes com *cort*, del llatí vulgar *cōrte*.

- i) En la terminació *-ofa*: *carchofa, estrofa, garrofa*.
- j) En la terminació *-os*, és oberta en: *arròs, espòs, alficòs, clos* (i derivats: *inclòs, reclòs, etc.*), *cos, endòs, redòs, gros, mòs* (de *mossegar*), *os, repòs, terròs, tòs* (part de darrere del cap), *tros, fos* (excavació, i participi del verb *fondre*, aixina com els seus derivats: *confòs, difòs, etc.*)

Pero és tancada en *gos, tós* (de *tossir*), *ros* (color del monyo) i en paraules formades en el sufix *-ós*: *poregós, carnós, mimós, verdós, nebulós, ventós*.

- k) En les terminacions *-osa / -ossa*, la *o* sol ser oberta també, incloent els derivats de *-os* que tenen *o* oberta (*esposa, grossa, reposa, difosa...*) i unes atres com *cosa, llosa, nosa, posa, prosa, rosa, brossa, carrossa, clossa, destrossa, fossa, glossa*.

Pero és tancada en els derivats de *-os* en *o* tancada (*gossa, rossa, poregosa, carnosa, mimosa, verdosa, nebulosa, ventosa...*) i unes atres paraules com *bossa, glucosa, rabosa, Callosa*.

3.3.2. O tònica tancada

Segons l'etimologia la *o* tancada prové:

- i) D'una O llarga llatina: *nepōte>nebot, pōma>poma, invidiōsus>envejós, lēctiōne>lliciçó, sēniōre>senyor, tōtum>tot, rōbōre>roure* (arbre) (pero *rōure, rosegat*), *pyrōpus>pirop* (mineral), *vōta>boda, cōngru>congre, hyssōpum>hisop, cōngru>congre; mōra>mora* (fruit), del llatí vulgar (pero *mōra*, dòna que practica la religió islàmica).

Excepte: *sōle>sol*, en *o* oberta, encara que no és etimològica pero és general en valencià i clàssica, i *abdōmen>abdomen* i *fenomen, prolegomen...*

- ii) D'una Ū breu llatina: *iŭvēne>jove, lŭpu>llop, pŭlvis>pols, gŭla>gola, pŭllu>poll, cŭpru>coure* (metal), *pŭtēu>pou, iŭgu>jou*,⁷⁸ *gŭrgu>gorc, poda*, derivat de *podar*, del llatí *pŭtare, fŭrca>forca, porga* (derivat posverbal de *porgar*, del llatí *pŭrgare*), *tŭrdu>tort* (pardal; pero *tòrt* = no recte), *sŭrdu>sort* (que no sent; pero *sòrt* = fortuna).

- iii) D'una U llatina seguida de grups consonàntics: *turris>torre, mundus>món, tussis>tós, muccus>moc, pulsus>pols* (glatit), *sulcus>solc*.

⁷⁸ La pronunciació de *coure* (metal), *pou* i *jou* en *o* oberta no és etimològica ni general en valencià, per lo que s'ha de mantindre la pronunciació tancada en un registre estàndart. En canvi, és oberta la *o* de *tou*, aixina com la dels seus derivats quan apareix en posició tònica.

Segons el context fonètic trobem una *o* tònica tancada:

- a) Quan una paraula és aguda i acaba en *-ó, -or, -orn*: *camió, cançó, coentor, dolor, millor, professor, amor, babor, estribor, forn, adorn, contorn, enjorn, retorn, soborn...*

Excepte: *açò, això, allò, bo, rebò, çò, Melchor, dò* (regal), *resò, sò, to, semitò, tro* (atmosfèric), *retrò, tro* (cadira), *tor, or* (reducció del diftong llatí *au, auru>or*), *cor, cor* (de cant), *tesor, mors/mor* (verb morir), *flor, plor, por* (i el seu plural, derivats o composts que conserven la tonicitat en la *o*), *corn*, en totes les quals la *o* és oberta.

- b) Quan la *o* tònica va seguida de labial *b, m, p* (esta última sílaba en moltes excepcions; vore punt 3.3.1, apartat d): *copa, estopa, tropa, acróbata, discóbol, popa, sopa, cop, cobra* (serp), *glop, heliotrop, hisop, llop, pirop* (mineral), *chop, Polop, areópac, omóplat, dropo, guilopo, ópal, crisópal, llom, cóm, om, plom, majordom, cleptóman, melóman, biblióman, megalóman, autómata, elastómer, blastómer, termómetro, quilómetro, estómeç, gómfosis, ludópata, cardiópata, sobre, nómada, cómodo...*

Excepte: *Beniopa, palop, miop, arrop, autostop, garlopa, escalop, òpera, obra, òbol, llòbrec, sobra* (del verb *sobrar*), *sòbres* (coses que sobren), *còbra* (del verb *cobrar*), *dòberman, aixarop, estrop, manyopla, sinople, abdomen, prolegomen, fenomen...* i *nom, prop, home* (a on la *o* oberta és etimològica, ya que prové d'una *ō* breu llatina, *nōmīne, prōpe, hōmīne*); també és oberta la *o* tònica de les terminacions cultes *-òpodo, -òpolis, -òpili* i la *o* tònica davant del grup consonàntic *-pt-*: *coleòpter*.

3.4. VOCALS ÀTONES

El sistema vocàlic àton del valencià presenta cinc vocals clarament diferenciades: *a, e* tancada, *i, o* tancada, *u*. En valencià estàndart, la correspondència entre la pronunciació i l'escriptura de les vocals àtones és sistemàtica i plena.

Les dos divergències més esteses a nivell dialectal, que són acceptables en els àmbits comarcals a on són pròpies, per la seua generalisació, són les següents:

- a) En el valencià meridional (i localment en unes atres zones) se produïx el fenomen, no propi del valencià estàndart, de l'harmonia vocàlica, consistent en la pronunciació com a [ɛ] o [ɔ] obertes de la vocal [a] àtona en posició final de paraula, la qual se produïx per assimilació a la [ɛ] o [ɔ] tònica de la sílaba anterior en paraules com *terra, perla, roda, taronja*, donant lloc a les realitzacions [térɛ, pérɛ, ródɔ, taróndʒɔ].
- b) Segons varietats i especialment en la pronunciació relaxada, s'observa certa tendència a obrir en [a] la [e] àtona en posició inicial d'algunes paraules que

escomencen per *es-*, *em-*, *en-* i *eix-*, com ara *escriure*, *espill*, *emportar*, *embarcar*, *enfarinat*, *entendre*, *eixir*, *eixugar*, que en ocasions són pronunciades [askríure, aspíʎ, amportár, ambarkár, amfarinat, anténdre, aɨʃír, aɨʃuyár].⁷⁹

No obstant, en àmbits d'us més generals o formals, propis de la llengua estàndart, les assimilacions anteriors no són recomanables.

Per una altra banda, existixen atres tres variacions dialectals més locals o minoritàries, més esteses en unes formes que en unes altres, que són pròpies de registres coloquials:

- a) Les diftongacions de la *o* inicial en [au] en paraules com *ofegar*, *olor*, *oliva*, *obrir* i derivats.
- b) La pronunciació com a *u* de la *o* en paraules com: *Josep*, *cosir*, *tossir*, *poal*, *collita*, *sofrir*, *joventut*, *jovenil*, *Joan*, *son* (possessiu), *mon* (possessiu)... o de la *u* com a *o* en paraules com *municipal*.
- c) L'emudiment de la *i* en el grup *ix*: *caixa*, *queixa*, *faixa*.

En els tres casos s'ha de tendir a mantindre el vocalisme valencià tradicional i clàssic.

Per últim, existixen desviacions en un marcat caràcter vulgar:

- a) Assimilacions i dissimilacions com **dici-dir* per *decidir*, **vegi-lar* per *vigilar*, **viri-tat* per *veritat*, **elict-ricitat* per *electricitat*, **calandari* per *calendari*, **medecina* per *medicina*, **vesita* per *visita*...
- b) La caiguda de *a* o *e* per contacte en *r*: **vritat*, per *veritat*, **cranc* per *carranc*, **safreig* per *safareig*, **alcria* per *alqueria*. No obstant, la forma *fredat* s'ha generalisat en valencià eliminant la forma *feredat* que podem considerar arcaica.

⁷⁹ No obstant, este fet fonètic no es dona en els següents casos:

- a) Quan les paraules són cultismes. Posem l'exemple de formes com *encefàlic*, *empíric*, *escatologia*; estes formes que apareixen en valencià per via erudita o culta, se pronuncien en [e] inicial i no en [a]. Açò mostra que és una tendència fonètica que no s'estén a les noves paraules tècniques o cultes que s'introdueixen en la llengua, i que afecta únicament a paraules patrimonials o d'us quotidià.
- b) Els monosílaps, en general, mantenen la *e-* sense variació; encara que localment, en especial en algunes varietats del valencià meridional, pot donar-se algun cas d'obertura en [a] si són àtons: *en* [an] (pronomen i preposició), *el* [al] (pronomen i artícul), etc.
- c) Si la *e-* inicial és tònica, conserva sempre el seu so tancat o obert sense transformar-se en [a]: *eixe*, *eixa*, *eixos*, *eixes*, *ef*, *er*, *em*, *eco*, *hedra*, *egua*, *esme*, *ètnia*, *ètnic*, *ètica*, *ètic*, *èpic*, *és*, *eix*, *ert*, *esc*.

Igualment, el fenomen no es dona en la *e-* àtona en posició inicial davant de qualsevol altre fonema distint dels quatre mencionats: *ebaniste*, *eclesiàstic*, *edifici*, *efecte*, *egoisme*, *ejector*, *electricitat*, *enyorar*, *epidèmia*, *equip*, *erada*, *errar*, *etapa*, *eucaliptus*, *evangeli*, *evitar*, *exagerat*, *excitant*, *extrem*.

- c) El tancament de *e* en *i* per contacte en una consonant palatal: **dijú* (ieiūnu) per *dejú*, **sinyor* (sēniōre) per *senyor*, **ginoll* (genūcūlu) per *genoll*, **minjar* per *menjar*, **sinse* per *sense*, **endivinalla* / *endivinar* per *endevinalla* / *endevinar*, **dixar* per *deixar*. S'exceptuen *giner*, *quixal* i *xixanta* (*xixantaú*, *xixantadós*...) que des d'antic i per tradició són pronunciades i escrites d'esta manera.
- d) La reducció de diftoncs com: **coranta* per *quaranta*, **custió* per *qüestió*, **consevol* per *qualsevol*, **casolitat* per *casualitat*, **conscència* per *consciència*.
- e) La transformació del diftonc *ou*, en *au*, que es produïx en el valencià meridional i en els poblats marítims de la ciutat de València: *pou*, *mou*, *bou*, *plou*, *ou* i no **pau*, *mau*, *bau*, *plau*, *au*.

Per una altra banda, l'influència recent de la normativa catalana sobre el nostre idioma ha provocat entre alguns usuaris certs dubtes i deformacions llingüístiques, tant ortogràfiques com de pronunciació. En este sentit ha de recordar-se, en lo que respecta al correcte us del vocalisme àton, que:

- a) Se pronuncia i escriu en *a* segons l'etimologia, la documentació clàssica valenciana i la tradició oral, paraules com *ampar* (**imparare*), *jaure* (*iacere*), *llançar* (*llancĕare*), *nadar* (*natāre*), *nàixer* (*nascĕre*), *traure* (*trahĕre*) i derivats. S'han d'evitar els catalanismes **empar*, *jeure*, *llençar*, *nedar*, *néixer*, *treure* i derivats.
- b) Igualment se pronuncien i escriuen en *a* per tradició i segons la documentació clàssica valenciana, encara que no tan etimològiques o d'etimologia incerta, paraules com *arrancar*, *albargina*, *charrar*, *clavill*, *llauger*, *llaganya*, *llançol*, *maravella*, *resplendor*, *sancer* i derivats, entre atres. S'han d'evitar els catalanismes **arrencar*, *albergínia*, *cherrar*, *clevill*, *lleuger*, *lleganya*, *llençol*, *meravella*, *resplendor*, *sencer* i derivats.
- c) En independència de l'etimologia gàlica s'ha de dir i escriure *embaixada* i *embaixador*, com feen molts dels nostres clàssics i com fan els parlants valencians que no canvien la *e* àtona inicial per *a*. Són incorrectes les grafies **ambaixada* o **ambaixador*.
- d) Les formes *Micalet* i *Viçantet*, diminutius, respectivament, de *Miquel* i *Vicent*, són les populars, tradicionals i generals i aixina s'han de pronunciar i escriure.
- e) S'ha de respectar la distinció característica del valencià que diferencia entre el sufix masculí *-iste* i el femení *-ista* (*artiste* / *artista*, *comuniste* / *comunista*, *dentiste* / *dentista*), incloent aquelles paraules que no tenen femení com *Batiste*.
- f) Les formes valencianes, clàssiques i etimològiques com ara: *redó* (del llatí vulgar *retūndu*), *fenoll* (*fenūcūlu*), *genoll* (*genūcūlu*), *rastoll* (del llatí vulgar *restūcūlu*) són les correctes. S'han d'evitar les formes catalanes **rodó*, *fonoll*, *jonoll*, *rostoll*.

- g) S'ha de respectar la pronunciació i correcta escritura de les paraules acabades en –*aiximent* o –*eiximent*, com *naiximent*, *coneiximent* (i no **naixement*, *coneixement*), aixina com les que escomencen per *eix-*, com *eixemple*, *eixercici*, *eixèrcit*, *eixecutar* (i no **exemple*, *exercici*, *exèrcit*, *executar*).

3.5. FONÈTICA SINTÀCTICA

Se produïx una elisió de la *a* per fonètica sintàctica (que és plenament correcta, pero no ha d'afectar a l'escritura, a on la *a* s'ha de mantindre), en casos com:

quina hora [kìnóra]

una atra volta [ùnátra vólta]

primera hora [primèróra]

mija hora [mìdžóra]

Esta elisió és també freqüent pero no tan sistemàtica com les anteriors en la vocal *e*, en casos com:

no es mereixen [nós meréjfen]

si em pareix [sim paréjʃ]

lo que hages vist [lo kádʒes víst]

onze anys [ònzáns]

Per una atra banda, el pronom *ho* (poden vore's les regles de pronunciació en el capítul 16.2.1.1) se pot pronunciar [u] ([w] en funció consonàntica) o [eɯ] segons la posició:

ho he dit [wé dít]

li ho dic [liɯdík]

conta-li-ho [kóntaliɯ]

ho escolte [weskólte]

ho pense [eɯpénse]

s'ho creu [seɯkréɯ]

dis-m'ho [dísmeɯ]

excepte darrere de consonant o diftonc, a on se pronuncia sempre *ho*:

fer-ho [féro]

canteu-ho [kantéwo]

pensant-ho [pensánto]